

*Пилипенко Олександр Євгенович,
доктор історичних наук, професор,
Національний університет харчових технологій*

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ НОРМ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ КАПІТАЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА

Будівництво є галуззю, для якої притаманні характерні тільки для неї властивості. Вітчизняне господарсько-правове регулювання цього виду господарської діяльності має відбуватись з максимальною ефективністю і під постійним контролем з боку держави. Не зважаючи на високі темпи будівництва, кількість збиткових підприємств у цій галузі постійно зростає. Відсутність необхідних інвестицій не дозволяє забезпечити їм інноваційний розвиток. Застосування господарсько-правових засобів для забезпечення розвитку капітального будівництва може допомогти зрозуміти його особливості та вирішити ряд проблемних питань.

В ході здійснення будівництва і реконструкції будівель, будов, споруд та інших об'єктів, відповідні суспільні відносини можуть потрапляти під дію норм екологічного, цивільного, земельного, адміністративного та інших галузей права. Наприклад, цивільно-правовий аспект відображений в нормах § 3 "Будівельний підряд" гл. 3 Цивільного Кодексу України, що регулюють відносини будівельного підряду. Так, відповідно до ст. 61 та ст. 875 ЦК, на стадії будівництва (реконструкції) об'єкта підрядник, який здійснює це будівництво, зобов'язаний дотримуватися всіх вимог проекту, санітарні та будівельні вимоги, норми і правила, а також вимоги в галузі охорони навколишнього середовища. Він не має права використовувати в ході здійснення робіт матеріали й устаткування, надані замовником, або виконувати його вказівки, якщо це може призвести до порушення обов'язкових для сторін вимог до охорони навколишнього середовища і безпеки будівельних робіт.

Проведення природоохоронних заходів у будівництві ускладнено швидкою зміною екологічних процесів, що відбуваються на будівельному майданчику. При цьому в процесі будівництва беруть участь кілька сторін: генеральні підрядники, замовники, інвестори, субпідрядники. Підрядник, як правило, мало зацікавлений в забезпеченні екологічності побудованого

об'єкта і самого процесу будівництва, оскільки цей об'єкт належить експлуатувати не йому. Той факт, що на великих будівельних майданчиках діє відразу кілька підрядних організацій, ускладнює контроль за процесом будівництва [1].

На вирішення цієї проблеми спрямована ст. 37 Закону про охорону навколишнього середовища. Згідно з цією статтею, будівництво і реконструкція будинків, будівель, споруд та інших об'єктів повинні здійснюватися але затвердженими проектами з дотриманням вимог технічних регламентів в області охорони навколишнього середовища. Забороняються будівництво та реконструкція будинків, будівель, споруд та інших об'єктів до затвердження проектів і до встановлення меж земельних ділянок на місцевості, а також зміна затверджених проектів на шкоду вимогам в області охорони навколишнього середовища. При здійсненні будівництва і реконструкції будівель, будов, споруд та інших об'єктів вживаються заходи з охорони навколишнього середовища, відновлення природного середовища, рекультивації земель, благоустрою територій відповідно до законодавства України.

Загальні екологічні вимоги до будівництва господарських та інших об'єктів передбачає ч. 6 ст. 52 ЦК, згідно з якою особа зобов'язана здійснювати будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт об'єкта капітального будівництва відповідно до завдання забудовника або замовника (у разі здійснення будівництва, реконструкції, капітального ремонту на підставі договору), проектною документацією, вимогами містобудівного плану земельної ділянки, технічних регламентів. Реалізація останнього вимоги детально розкривається в Законі України від 30.12.2009 № 384-ФЗ "Технічний регламент про безпеку будівель і споруд". Даний регламент передбачає, що будівництво будівлі або споруди повинно здійснюватися із застосуванням будівельних матеріалів і виробів, що забезпечують відповідність будівлі або споруди вимогам зазначеного Закону та проектної документації. Будівельні матеріали та вироби повинні відповідати вимогам, встановленим відповідно до законодавства про технічне регулювання. Особа, яка здійснює будівництво будівлі або споруди, у відповідності до законодавства про містобудівну діяльність має здійснювати контроль за відповідністю застосовуваних будівельних матеріалів і виробів, в тому числі будівельних матеріалів, вироблених на території, на якій здійснюється будівництво, вимогам проектної документації протягом всього процесу будівництва.

Будівлю або споруду має бути спроектовано і побудовано таким чином, щоб при проживанні і перебування в ньому людини не виникало шкідливого впливу на людину в результаті фізичних, біологічних, хімічних, радіаційних та інших впливів. Спеціальні екологічні вимоги і обмеження до процесу будівництва передбачені в цілях охорони окремих видів природних об'єктів від антропогенного впливу.

Такі екологічні вимоги згадуються в ст. 105 ЛК (про заборону капітального будівництва в зелених зонах і лісопарках), ст. 21 ЛК (про встановлення закритого переліку видів діяльності, для яких допускається будівництво, реконструкція та експлуатація об'єктів, які пов'язані з виробництвом лісової інфраструктури на землях лісового фонду), ст. 60 В К (при будівництві гідротехнічних споруд і при впровадженні нових технологічних процесів повинно враховуватися їх вплив на стан водних об'єктів, повинні дотримуватися нормативи допустимого впливу на водні об'єкти).

Передбачена відповідальність за порушення норм екологічного законодавства. Відповідальність у галузі екології – це особливий стан суспільних екологічних правовідносин, при якому правовими засобами забезпечується виконання відповідальними особами спеціальних обов'язкових вимог законодавства в галузі використання природних ресурсів, охорони НПС, забезпечення екологічної безпеки

Цей вид відповідальності встановлюється за екологічні правопорушення.

Екологічне правопорушення – це винна, протиправна, економічно небезпечна дія, яка посягає на встановлений порядок використання природних ресурсів, охорони НПС та порушує екологічні і пов'язані з ними інші права людини і вимоги економічної безпеки.

Одним з видів юридичної відповідальності у галузі екології є дисциплінарна відповідальність. Дисциплінарна відповідальність за екологічні правопорушення – це різновид юридичної відповідальності, яка застосовується до винних осіб за протиправні дії, що порушують екологічні вимоги у процесі невиконання функціонального обов'язку та інших вимог дисципліни праці, пов'язаних з використанням природних ресурсів, охорони НПС, забезпечення екологічної безпеки. Підставою відповідальності є дисциплінарні поступки в галузі екології (в галузі використання природних ресурсів, в галузі охорони НПС, в галузі забезпечення екологічної безпеки).

Умови настання дисциплінарної відповідальності:

- протиправність;
- наявність вини суб'єкта;
- професійна правосуб'єктність у галузі екології;
- невиконання чи неналежне виконання екологічних вимог, які складають коло службових, професійних обов'язків.

Види дисциплінарних стягнень:

- догана;
- звільнення з посади;

Адміністративна відповідальність передбачена Кодексом про адміністративні порушення України. Адміністративна відповідальність – це різновид суспільних відносин, у яких застосовується заходи адміністративного впливу (стягнення) за винні і протиправні діяння, що порушують встановлений порядок використання природних ресурсів, охорони НПС, забезпечення екологічної безпеки та екологічного права громадян.

Порушеннями екологічного права громадян є:

В галузі природноресурсових відносин:

- порушення вимог загального природокористування;
- перевищення лімітів і нормативів використання природних ресурсів;
- самовільне спеціальне природокористування;
- псування і забруднення сільськогосподарських земель;
- порушення правил використання земель;
- приховування і перекручення даних земельного кадастру;
- несвоєчасне повернення тимчасово зайнятих земель або непризначення їх у стан придатний для використання за призначенням;
- експлуатація на водних об'єктах водозабірних споруд не забезпечених рибозахисним обладнанням;
- порушення вимог щодо охорони надр;
- самовільне випалювання сухої рослинності або їх залишків;
- порушення правил охорони поверхневих вод, підземних, територіальних, внутрішніх, морських;
- порушення порядку здійснення діяльності, спрямовані на штучні зміни стоку атмосфери і атмосферних явищ тощо.

В галузі природоохоронних відносин:

- порушення експлуатації природоохоронних об'єктів;

- порушення вимог охорони НПС від неконтрольованого шкідливого біологічного впливу;
- порушення правил і норм складування, зберігання, розміщення, утилізації, ліквідації і застосування відходів;
- перевищення нормативів викиді і скидів забруднення речовин у НПС;
- здійснення незаконної діяльності, що негативно впливає на погоду і клімат;
- перевищення нормативу вмісту забруднюючих речовин у випадках пересувних джерел;
- порушення строків і порядку внесення платежів за використання природних ресурсів і за забруднення НПС;
- неповідомлення відомостей про здійснення скиду в море забруднюючих речовин;
- невиконання висновків державної екологічної експертизи;
- невиконання розпоряджень і приписів органів екологічної експертизи;
- порушення порядку інформування про стан НПС і стан захворюваності населення;
- недодержання екологічних вимог під час проектування, розміщення, будівництва, реконструкції і прийняття в експлуатацію об'єктів або споруд;
- порушення правил застосування, зберігання, знешкодження, ліквідації і захоронення пестицидів і агрохімікатів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів;
- порушення вимог щодо охорони видів тварин, рослин, занесених до Червоної Книги.

В галузі забезпечення екологічної безпеки:

- порушення вимог екологічної безпеки;
- невиконання правил і норм у процесі створення виробництва, зберігання, транспортування, використання, знешкодження, ліквідація, захоронення мікроорганізмів, вірусів, інших біологічних активних речовин і продуктів біотехнології;
- порушення вимог пожежної безпеки в лісах;
- виготовлення, зберігання і реалізація заборонених знарядь добування тварин.

Види адміністративно – правових стягнень:

- штраф;

- вилучення об'єктів правопорушення;
- позбавлення права заняття спеціальною діяльністю;
- конфіскація знарядь правопорушення;
- обмеження, зупинення, припинення діяльності чи експлуатації об'єктів.

Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення адміністративні стягнення до винних осіб можуть застосовуватися за такі порушення вимог, норм та нормативів екологічної безпеки:

- невиконання вимог економічної безпеки у процесі впровадження відкриттів, винаходів, корисних моделей, промислових зразків, раціоналізаторських пропозицій, нової техніки, технологій і систем, речовин і матеріалів (ст. 91), за невиконання обов'язків із реєстрації в судових документах операцій із шкідливими речовинами і сумішами (ст. 62);

- пошкодження лісу стічними водами, хімічними речовинами, шкідливими викидами і відходами (ст. 72);

- порушення вимог пожежної безпеки в лісах (ст. 87);

- порушення порядку здійснення викиду забруднювальних речовин в атмосферу або шкідливого виливу на неї фізичних біологічних факторів (ст. 78);

- порушення порядку здійснення діяльності, спрямованої на штучні зміни стану атмосфери і атмосферних явищ (ст. 78);

- недодержання екологічних вимог під час проектування, розміщення, будівництва, реконструкції та прийняття в експлуатацію об'єктів або споруд (ст.79);

- уведення в експлуатацію транспортних та інших пересувних засобів з перевищенням нормативів вмісту забруднювальних речовин у викидах (ст.80);

- експлуатація автотранспортних та інших пересувних засобів з перевищенням нормативів вмісту забруднювальних речовин у викидах (ст.81);

- порушення правил складування, зберігання, розміщення, транспортування, знешкодження, ліквідації та захоронення пестицидів і агрохімікатів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів (ст. 83);

- невиконання правил і норм у процесі створення, виробництва, зберігання, транспортування, використання, знешкодження, ліквідації, захоронення мікроорганізмів, біологічно активних речовин та інших продуктів біотехнологій (ст.90);

До таких адміністративних правопорушень можна віднести виробництво, заготівлю, реалізацію сільськогосподарської продукції, що містить хімічні препарати понад гранично допустимі рівні концентрації (ст.42) та заготівлю, переробку або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції (ст.42);

Кримінальна відповідальність за екологічні злочини – стан розвитку суспільних відносин, в якому реалізуються засоби кримінально – правового покарання осіб, винних у здійсненні екологічного правопорушення з високим рівнем екологічного ризику і екологічної безпеки для НПС, природних ресурсів, життя і здоров'я людей. Види злочинних діянь у галузі екології відповідно до Кримінального Кодексу України:

В сфері природноресурсових відносин:

- самовільне заняття земельної ділянки (ст.199);
- незаконна порубка лісу (ст.160);
- незаконне видобування корисних копалин (ст.1621);

В сфері охорони НПС і його компонентів:

- забруднення водойм і атмосферного повітря (ст.228);
- забруднення моря речовинами шкідливими для здоров'я чи для живих ресурсів моря, або іншими відходами і матеріалами (ст.228);
- знищення і руйнування природних об'єктів (ст.207);
- навмисне знищення або суттєве пошкодження лісових масивів шляхом підпалу (ст.89. ч. 2,3);
- проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів (ст.163);
- порушення законодавства щодо континентального шельфу України (ст.163);

В сфері екологічної безпеки:

- приховування або перекручення відомостей про стан екологічної обстановки чи захворювання населення (ст.227);
- заготівля, переробка або збут радіоактивних продуктів харчування іншої продукції (ст.227);
- порушення правил безпеки гірничих робіт (ст.227);
- розкрадання радіоактивних матеріалів (ст.228);
- незаконне придбання, зберігання, використання, передача або руйнування радіоактивних матеріалів (ст.228);
- загроза здійснення розкрадання радіоактивних матеріалів або їх використання (ст.228);

- порушення правил зберігання, використання, обліку, перевезення радіоактивних матеріалів (ст.228);
- незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини.

Суб'єктами кримінальної відповідальності є громадяни і посадові особи.

Покарання за екологічні злочини:

- виправні роботи;
- кримінальний штраф;
- позбавлення волі;
- конфіскація незаконно добутого знарядь злочину;
- позбавлення права займати відповідні посади.

Відповідно до чинного Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. до економічних злочинів у сфері екологічної безпеки, за вчинення яких до винних осіб можуть застосовуватися кримінальні покарання, доцільно віднести:

- порушення правил екологічної безпеки (ст.236);
- приховування чи перекручення відомостей про стан екологічної обстановки чи експлуатація споруд без системи захисту довкілля (ст.253);
- забруднення атмосферного повітря (ст.242);
- забруднення моря (ст.243);
- знищення або пошкодження лісових масивів (ст.245);
- порушення законодавства про континентальний шельф (ст.244);
- забруднення та псування земель (ст.239);
- порушення правил охорони вод (ст.242);
- порушення правил охорони надр (ст.240);

До злочинів у сфері громадської та екологічної безпеки можуть бути також віднесені:

- напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст.261);
- незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини (ст.268);
- викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових приладів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем (ст.262);
- незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст.263);

- незаконне поводження з радіоактивними матеріалами (ст.265);
- порушення правил поводження з радіоактивними матеріалами (ст.265);
- порушення правил поводження з вибуховими, легкозаймистими та іншими речовинами або радіоактивними матеріалами (ст.267);
- погроза вчинити, викрасти або використати радіоактивні матеріали (ст.266);
- незаконне перевезення на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин (ст.269);
- порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки (ст.270);

Значна частина злочинів, які скоюються у певних сферах суспільної діяльності, містить ознаки техногенно – економічної безпеки:

- порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст.272);
- порушення правил що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд (ст.275);
- порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особам, які керують транспортними засобами (ст.286);
- випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів або інше порушення їх експлуатації (ст.287);
- порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення дорожнього руху (ст.288);
- порушення правил використання повітряного транспорту (ст.282);
- порушення правил повітряних польотів (ст.281);
- блокування транспортних підприємств (ст.279);
- порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах (ст.273); порушення правил ядерної або радіаційної безпеки (ст.274);
- проведення вибухових робіт із порушенням правил охорони рибних запасів (ст.250);
- Пошкодження об'єктів магістральних газо – та нафтопродуктів (ст.292);

Питання юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, зокрема у сфері екологічної безпеки також регламентуються на рівні

національного законодавства країн – членів ЄС. Наприклад, Кримінальний кодекс ФРН у розділі 28 “Злочини проти навколишнього середовища” передбачає застосування кримінальної відповідальності за забруднення вод; забруднення ґрунтів; забруднення атмосферного повітря; створення шуму вібрації та неіонізуючого випромінювання; екологічно небезпечне видалення відходів; недозволену експлуатацію устаткування; незаконне поводження з радіоактивними речовинами та іншими небезпечними речовинами і матеріалами; створення небезпеки районам, що потребують особливого захисту; особливо тяжкі випадки екологічного кримінального злочину та інше.

Проведений аналіз значної частини законодавчих актів дозволяє говорити про те, що відносини щодо забезпечення екологічної безпеки в принциповому плані охопленні правовим регулюванням на рівні основних пріоритетів – забезпечення права громадян на безпечне для життя і здоров’я довкілля та гарантування його якісного стану згідно з основними нормативами екологічної безпеки (ГДК, ГДР, ГДВ).. Законодавство містить не тільки декларації щодо забезпечення екологічної безпеки, але й закріплює сукупність важелів праворегулюючого та забезпечувального спрямування. Нормативно - правові приписи чинного законодавства містять багато юридичних принципів, які гармонізують із правовим регулюванням зазначених відносин у країнах – членах Європейського Співтовариства.

Викладене вище відбиває процес активного формування законодавства у сфері екологічної безпеки і висвітлює напрями для подальшого зближення принципів правового забезпечення екологічної безпеки в Україні та країнах ЄС, інших міжнародно-правових документів.

Майнова відповідальність за екологічні правопорушення (делікти) – це різновид юридичної відповідальності, яка передбачає виконання обов’язків фізичних і юридичних осіб щодо компенсації шкоди, заподіяної власником чи користувачем природних ресурсів, порушення екологічних та інших прав громадян. Підставою майнової відповідальності є наявність реальної шкоди (майнової, моральної). Умовами майнової відповідальності є протиправність, причинний зв’язок між заподіяною шкодою і протиправністю, наявність вини заподіячів шкоди, підвищений екологічний ризик та небезпечна діяльність.

Способи (методи) обчислення шкоди, заподіяної екологічним правопорушенням:

- нормативний;

- витратний;
- таксовий;
- розрахунковий;

Порядок відшкодування шкоди:

- добровільний;
- судовий;

Види майнової відповідальності:

- Майнова відповідальність за земельні правопорушення;
- Майнова відповідальність за водні правопорушення;
- Майнова відповідальність за фауністичні правопорушення;
- Майнова відповідальність за лісо - правопорушення;
- Майнова відповідальність за гірничі правопорушення;
- Майнова відповідальність за порушення законодавства про

атмосферне повітря;

- Майнова відповідальність за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

- Майнова відповідальність за порушення законодавства про природно – заповідний фонд;

- Майнова відповідальність за порушення законодавства про Червону книгу;

- Майнова відповідальність за порушення вимог і нормативів екологічної безпеки;

- Майнова відповідальність за порушення прав громадян на екологічну безпеку;

Капітальне будівництво – це вид господарської діяльності, який поєднує господарсько-виробничі, господарсько-споживчі, внутрішньогосподарські відносини. Законодавець передбачив різні види юридичної відповідальності за порушення чинного екологічного законодавства України.

Список використаних джерел і літератури:

1. Олюха В.Г. Капітальне будівництво як об'єкт господарсько-правового регулювання // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція. – 2014. – № 8.

2. Грищенко Г.М. Правове регулювання капітального будівництва за державні кошти / дис.. на здобуття наук. ступ. канд.. юрид. наук. _ 12.00.04 – «Господарське право та господарсько-процесуальне право». – Донецьк, 2011. – 187 с.

3. Біленко М.С. Договір будівельного підряду в цивільному праві України / автореф. дис.. на здоб. наук. ступ. канд.. юрид. наук. – 12.00.03 – «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». – К., 2013. – 19 с.

4. Литвин О.П. Екологічне право України. – К., 2007. – 387 с.